

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ

Ι. Ηπερ τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως.

1 Διανόησις καὶ γνῶσις.

“Η νόησις συνδέεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὰς παραστάσεις. Εὰν αὖ παραστάσεις αὕται ἀντιπορίνωνται πρὸς τὰ πράγματα, ἢ, ἐὰν πρὸς τοὺς συνδέσμους τῶν ἐννοιῶν συνάρδωσιν αὖ πραγματικαὶ σχέσεις τῶν ἀντικειμένων, τοῦτο εἶνε μιὰ τὴν διανόησιν, ὡς τοιαύτην, ἀδιάφορον. Ἀφ’ ᾧς στιγμῆς ἡ νόησις ἀρχεται ἀπομένη τῶν ζητημάτων τούτων λαμβάνει τὸν τύπον τῆς γνώσεως. Οθεν ἡ γνῶσις δύναται ἐπίσης νὰ δρισθῇ ὡς νόησις, πρὸς ᾧν συνδέεται ἡ πεποίθησις περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἐσιεμένου.

Ἐκ τῆς μεταξὺ τῆς νοήσεως καὶ τῆς γνώσεως ἐνυπαρχούσης σχέσεως ταύτης προκύπτει ὅτι, ἐκτὸς τῆς ἴδιαιτέρας σχέσεως τῆς γνώσεως πρὸς τὴν πραγματικὴν ὑπόστασιν τῶν ἀντικειμένων τῆς νοήσεως, πάντα τὰ ἥδη μελετηθέντα γνωρίσματα, ἀπερ ἀποδίδονται εἰς τὴν νόησιν, ἀνευρίσκονται καὶ εἰς τὴν γνῶσιν. Οσον δ’ ἀφορᾷ εἰς τὴν μεταξὺ τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐμπειρίας ὑφισταμένην διαφοράν, αὕτη ἔγκειται πρὸ παντὸς ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ ἐτερον τῶν εἰς τὴν γνῶσιν ἀποδιδομένων γνωρισμάτων, ἥτοι ἡ σχέσις πρὸς τὴν πραγματικότητα, δέον νὰ ὑπάρχῃ ἀποκλειστικῶς εἰς ταύτην.

Τὴν ἐμπειρίαν, τὴν προηγουμένην πάσης ἐπιδράσεως τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν, ἥτοι τὴν ἀπὸ πάντων τῶν γνωρισμά-

των τῆς νοήσεως ἀποτασσομένην γνῶσιν, καλοῦμεν ἀμεσον ἐμπειρίαν καὶ ἀντιτάσσομεν πρὸς αὐτὴν τὴν ἔμμεσον ἐμπειρίαν, οἵτις δύναται νὰ μεταβάλλεται διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν λειτουργιῶν τῆς νοήσεως, τουτέστι διὰ τῶν τῇ βιοηθεῖᾳ τῶν λειτουργιῶν τούτων καταρτιζομένων ἐννοιῶν. Εἰς τὴν ἀμεσον ἐμπειρίαν ἀνήκει κατὰ ταῦτα πᾶν ὅ, τι κυρίως παρέχεται εἰς ἡμῖν, χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν γνῶσιν τῶν ἐν αὐτῷ συντελούμένων μεταβολῶν· εἰς τὴν ἀμεσον ἀνήκει ἐν ἄλλαις λέξεσι τόσον τὸ συναίσθημα καὶ ἡ βούλησις, ὅστον καὶ τάντικείμενα, ὃν ἀντιλαμβανόμεθα, καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι αὐτῶν σχέσεις. Τὰ ἐν τῇ ἀμέσῳ ταύτῃ ἐμπειρίᾳ περιεχόμενα καλοῦμεν ἐκεῖσις συμβεβηκότα τοῦ φυχικοῦ ὥμοιν βίου (unsere Erlebnisse), ἵνα διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου δηλώσωμεν, ὅτι πάντα τὰ στοιχεῖα, τὰ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐμπειρίας ἀποτελοῦνται, οἵτοι αἱ παραστάσεις καὶ τὰ συναίσθηματα, φρέσουσι χαρακτῆρα ἐνεργειῶν καὶ οὐχὶ ἀντικειμένων. Ἐκ πάντων τῶν φυχικῶν στοιχείων τούτων, τὰ εἰς τάντικείμενα, τὰς σχέσεις καὶ τὰς μεταλλαγὰς αὐτῶν ἀναφερόμενα, οἵτοι αἱ παραστάσεις, ἀποτελοῦσι τὸ ἀρχικὸν περιεχόμενον τῆς γνῶσεως. Παραστάσεις δὲ λέγοντες νοοῦμεν, βεβαίως ἀπὸ καθηλυτῆς λογικῆς ἀπόφεως, πᾶν τὸ πρὸς τάντικείμενα ἀποβλέπον περιεχόμενον τῆς συνειδήσεως, οἵτοι τόσον τὰ αἰσθήματα ὅστον καὶ τὰς μνημονικὰς παραστάσεις¹. Ἀνευ τῶν ὑποκειμενικῶν τῆς ἐμπειρίας στοιχείων, ὃς ἀντιλαμβανόμεθα αὐτῶν εἰς τὰς καταστάσεις τῆς προσοχῆς καὶ τοῦ διαφέροντος, οὐδέποτε μὲν οὐδὲ ἡδύναντο νὰ παραχθῶσιν ἐνέργειαι τῆς νοήσεως ή τῆς γνῶσεως, νοοῦνται ὥμοις τὰ στοιχεῖα ταῦτα ὡς αὐτοτελῆ περιεχόμενα τῆς ἐμπειρίας, σχετικῶς μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου, δηλαδὴ ὅταν η διεργασία τοῦ ἀντικειμενικοῦ περιεχομένου τῆς ἐμπειρίας ἔχῃ ἥδη προοδεύσει μεγάλης.

Η κυρία αἰτία τούτου ἔγκειται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἰς τὸ ὅτι τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα διατηροῦσι σταθερῶς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ὡς πραγματικῶς δεδομένων, οἵτις (χαρακτήρ) ἀνήκει εἰς πᾶσαν ἐμπειρίαν. Ἐπομένως διδεται μὲν καὶ ἐνταῦθα εἰς τὴν νόησιν ἀφοροῦ, ὅποις προβλαίνῃ εἰς τὴν ἔρευνιν τῶν μεταξὺ τῶν συστατικῶν τῆς ἐμπειρίας στοιχείων ἐνυπαρχουσῶν σχέσεων, ἐλλείποντον ὥμοις ἐνταῦθαι πάνται τὰ ἐλειτήρια ἐκεῖνα, ἄτινα, ἐν σχέσει πρὸς τάντικείμενα τῶν παραστάσεων, προκαλοῦσι τὴν συνεχῆ ἐπανόρθωσιν τοῦ περιεχομένου τῆς ἀμεσον ἐμπειρίας.

1. "Idee Grundzüge der physiologischen Psychologie, I. aufl., 345 καὶ ἐφεξῆς.

‘Ο δρχικός οὗτος περιορισμὸς εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν περιεχόμενον τῶν παραστάσεων ἀπορρέει προδηλώσ ἀπὸ τῆς γνώσεως καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς νοήσεως ὡς τοιαύτης, διότι ἡ νόησις δύναται νὰ συγκρίνῃ, νὰ διακρίνῃ καὶ νὰ συνδέῃ πρὸς ἄλληλας καταστάσεις καὶ ἐνεργείας συμφώνως πρὸς τοὺς διέποντας ταύτην γενικοὺς νόμους. Ἐὰν ἡ νόησις ἐν τῇ πατευθύνσει ταύτῃ εἴνε τόσον δλίγον προηγμένη, ὥστε νὰ ἔρχωμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπερειδώμεθα ἐπὶ τινῶν παραστάσεων ἢ μόνον ἐπὶ τῶν γλωσσικῶν συμβόλων τῶν ἐννοιῶν, τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει, διότι εὑρίσκονται κατὰ κανόνα εἰς τὴν διάθεσιν ἡμῶν ἀκριβέστεραι γνώσεις περὶ τῶν ἐφαρμογῶν μιᾶς γνωστικῆς διανοήσεως, ἡς τὸ περιεχόμενον ἐξαρτᾶται ἢδη ἐκ τῶν σκοπῶν, οἵτινες ἀφορῶσιν εἰς τὰντικείμενα.

Συμφώνθως πρὸς τὰ εἰρημένα ἡ μὲν νόησις εἴνε εὑρυτέρα καὶ μᾶλλον ἀφηρημένη, ἡ δὲ γνῶσις στενωτέρα καὶ μᾶλλον συγκεκριμένη ἐννοια. Πᾶσα γνῶσις κινεῖται ἀναγκαίως ἐντὸς τῶν τύπων τῆς νοήσεως, ἐνῷ ἡ νόησις δὲν ὑποχρεοῦται νὰ συνδέεται πρὸς πραγματικόν τι περιεχόμενον τῆς γνώσεως.

Ἐκ τῆς μνημονευθείσης μεταξὺ τῆς νοήσεως καὶ τῆς γνώσεως διαφορᾶς ταύτης μορφοῦται ἡ ὑπόθεσις, καθ' ᾧ ἡ νόησις εἴνε ἐπίσης καὶ ἐν τῇ χρονικῇ ἐξελίξει αὐτῆς ἡ προγενεστέρα, καὶ μόνον μικρὸν καὶ πατ' ὀλίγον γεννᾶται ἐν αὐτῇ ὁ πόθος τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν. Οὕτως ἡ γνῶσις εἴνε τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς νοήσεως, ὅπερ δικαῖος οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἐν ἀπολύτῳ τελειότητι.

‘Ἄλλ’ ἡ εἰρημένη γνώμη περιγράφει ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀφηρημένης ἀναλύσεως τῶν ἐνεργειῶν τῆς γνώσεως τὴν χρονικὴν ταύτης διαδρομήν. Τὰ γνωρίσματα, ὡπερ ἀποσπῶμεν ἐξ αὐτῆς τῇ βοηθείᾳ λογικῆς ἀφαιρέσεως, τὰ μεταβάλλει ἡ γνώμη αὕτη εἰς αὐτοτελῆ γεγονότα, δυνάμενα νὰ ὑπάρχωσιν ἀνεξαρτήτως ἀλλιῶν. Τῇ ἀληθείᾳ οὖδεμία ὑπάρχει νόησις, ἡτις νὰ μὴ ὑπῆρξεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς γνῶσις. Ἐκ τούτου ἐπεται, ὅτι ἡ γνῶσις εἴνε προγενεστέρα τῆς νοήσεως. Ἡ ἴδιότης ἐκείνη τῆς γνώσεως τοῦ ν' ἀποδίδῃ εἰς τὰς παραστάσεις καὶ εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν σημασίαν πραγματικῶν ὑντοτήτων συνδέεται ἀρχικῶς πρὸς πᾶσαν νόησιν. Βαθμηδὸν δὲ μόνον, ἐν μέρει μὲν συνεπείᾳ τῆς μελέτης ἡμῶν τῆς ἀφορώσης εἰς τὰ τὴν μινήμην καὶ τὴν φραντασίαν, ἐν μέρει δὲ ἐξ ἀφορμῆς τῆς συγκρούσεως τῶν διαφόρων τῆς γνώσεως ἐνεργειῶν, συντελεῖται ὁ χωρισμὸς τῆς γνώσεως ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου, πρὸς ὃ συνδέεται αὕτη, τότε δὲ μόνον ἀποκαλύ-

πεται ή υποκειμενική τῆς διανοήσεως ἐνέργεια, ήτις δὲν συντίθεται πρὸς τάντικελμενα, ἀλλ' εἶναι προτοριούμενη ὅστις ἀπεικονίζει ταῦτα κατὰ βαθμιαῖαν προσέγγισιν. Ἡ ἀρχικὴ αὕτη ἐνότις τῆς νοήσεως καὶ τῆς γνώσεως εἶναι συγχρόνως ή ἐνδεής τῆς νοήσεως καὶ τῆς ὑπάρξεως. Ὅπως ἀρχικῶς οὐδεμία ὑφίσταται γνῶσις, ήτις νὰ μὴ εἶναι γνῶσις, οὗτοι πάλιν οὐδεμία ὑφίσταται γνῶσις, ήτις νὰ μὴ συγκαταίτεται ἀμέσως πρὸς τὸ ίαυτῆς ἀντικείμενον. Ἐπερχομένης τῆς διαστάσεως, τῆς διαχωριζούμενης τὴν νόησιν ἀπὸ τῆς γνώσεως καὶ τὴν γνῶσιν ἀπὸ τοῦ ἀντικείμενου οὐτῆς, πᾶσα γνῶσις ἐμφορεῖται τοῦ πόθου, ὅπως ἡταναφέρει πάλιν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἐνότητα. Ἀλλ' ὁ ἐπιδιοικόμενος σωστὸς καὶ η ἀρχικὴ ἐνότις πεῖνται λίαν μικρὰν ἀπ' ἄλληλων. Ἡ ἀρχικὴ ἐνότης εἶναι γνώρισμα τῆς ἀπλοῦτης γνώσεως, ήτις ἀνευ σκέψεως ἀποδέχεται ὃς ἀληθῆ τὴν πρᾶξην αὐτὴν ἀπομιλούτομέ κην πραγματικότητα, καὶ οἵτις ὅμως, ἔνικα τούτου, δύναται εἰπεῖν νὰ γίνῃ ἔρματον στάσης ἀμφιβολίας, ἢν προκειται ή ἔξελισσομένη νόησις. Ὁ ἐν τοῖς ἀνατέρῳ μνημονεύσεις παρεῖνε τοῦνταντον οὐδέποτε δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ τελείως. Ὁ σωστὸς οὗτος φεύγεται παρόμοιος πρὸς τὸν πόθον τῆς ἐπιοργορήσεως εἰς τὸν χρυσοῦν αἴπνια, διτρις, ἀφ' οἵσ στιγμῆς ἔμαθον οἱ ἐνθρωποι νὰ διαρθνιστο τὰς περιστάσεις αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀντικείμενον τοῦ ἀκρὸς κόσμου, διεπικεδάσθη ἔσαι. Λίγη αὕτη η ἀπλοῦτη γνωστικὴ βαθμὸς τοσοῦτον ὅντως ἀπέχει τῆς ἀπειρόντης γνώσεως, ὅποτε οὐδεὶς πλέον, κατὰ κανόνα, δύναται ν' ἀνιψινηθῇ τεύτης, σῆμερον δὲ οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσόφων τὴν πρᾶξην τῶν τάντικελμενών τῶν ἡμετέρων παραστάσεων θεωροῦντιν ὡς γνώρισμα, ὅπερ ἐκ τῶν διστέρων ὀποιαλλοτριοῦ τὰς παραστάσεις τοῦ διποτιμούσοῦ αὐτῶν χαρωπηῆρος. Καὶ ἐν τοῖτοις, διτρις η φυχολογικὴ ἀναπταράστασις τῆς πρωτογόνου νοήσεως καὶ η διαρρίσια τῶν ἀπαρχῶν τῆς ἀπιστημονικῆς κοσμοθεωρίας ἐκ συμφώνου διδάσκουσιν ήμᾶς, εἶναι δρθὸν τὸ ἐναντίον. *Ἄτ ταραστάσεις ἥμαδν εἶνε σφραγίδας αὐτὸς ταῦτα τάντικελμενα.* Τὸ χαρωπηγιστικὸν γνώρισμα τῆς πραγματικότητος δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὰς ἀρχικῶς ὑποκειμενικὰς παραστάσεις, ἀλλὰ τὸ γνώρισμα τοῦτο ἔξιφανίζεται τὸ πρῶτον τῇ βοηθείᾳ τῆς ἀναλύσεως τῶν παραστάσεων εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν. Διὸ τοῦ τρόπου τούτου η ἔννοια τοῦ ἀντικείμενου τῶν παραστάσεων ἀναλύεται εἰς δύο ἔννοιας, εἰς τὴν τῆς παραστάσεως καὶ τὴν τοῦ ἀντικείμενου.

Εἰς τὸ ἀρχέτυπον ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως δὲν ὑφίσταεται ἀκόμη, συμφώνως πρὸς νὰ λεχθένται, η ἔννοια ἀντικείμενου

τινὸς δεδομένου εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἐν τελείως
ἕνιαῖον πραγματικὸν περιεχόμενον τῆς γνώσεως. Ὡς τοιοῦτον
εἶναι ἀντικείμενον, ὅπερ ὅμως κέκτηται ἀπάσας τὰς ἐν ταῖς
παραστάσεσι περιεχομένας ἴδιότητας. Ἐφ' ὅσον αἱ ἴδιότητες
αὗται, οἵ τούλαχιστον τινὲς ἔξι αὐτῶν, δὲν ἀναγνωρίζονται ὡς
ὑποκείμενικαί, τὸ ὑποκείμενον ἀνήκει πλήρως εἰς τὰντικείμενα
τῶν παραστάσεων, αἵτινες ἀμέσως ἕνεκα τούτου λαμβάνουσι
χαρακτῆρα ἀντικείμενικῆς πραγματικότητος.

Τοιαύτη εἶνε ἀκριβῶς ή ἐνδῆτης τῆς νοήσεως μετὰ τοῦ ἔκτὸς κόσμου, ^{πάντας} ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ παραμένει σταθερῶς, συνταυτίζομένης τῆς νοήσεως πρὸς τὸ εἶναι, ἀπὸ τοῦ δποίου αὕτη ἀποσπᾶται δι' αὐτοσυναισθίσεως ἐπικειμενῆς. Διὸ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρίζωμεν τὸ ἀρχικὸν ἐκεῖνο περιεχόμενον τῶν παραστάσεων, ὅπερ εἶναι συγχρόνως ἀντικείμενον καὶ ὑποκειμενικὴ παράστασις, ὡς τι ὁρισμένον, ἵνα διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου ἐρμηνεύσωμεν τὴν μεταξὺ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου ἐνυπάρχουσαν σχέσιν ὃς συνδιάταξίν τινα προηγηθεῖσαν πάσης ἐξελέξεως τῆς γνώσεως, τὴν δὲ συνδιάταξιν ταύτην ὃς ἀρχικὸν γεγονός τῆς ἦμετέρας συνειδήσεως. Διότι η παραδοχὴ αὕτη προϋποθέτει ἀναμφιβόλως τὴν ἐν τῷ ἀρχικῷ περιεχομένῳ τῆς γνώσεως ^{πάντας} διακρίσεώς τινος, ^{πάντας} δύναται νὰ γίνῃ μόνον διὰ τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ περιεχομένου τούτου. Τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸ ἀντικείμενον θεωροῦνται τότε μόνον ὃς διακεκριμέναι καὶ αὐτοτελεῖς ὄντοτητες; ὅταν η προωχθεῖσα γνῶσις νοῇ πλήρως τὴν μεταξὺ τούτων ὑφισταμένην διαφροράν. "Οθεν οἱ παραδεχόμενοι τὴν ἀρχέγονον συνδιάταξιν περιπίπτουσιν εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα τῆς παλαιοτέρας θεωρητικῆς ψυχολογίας, ἥτοι μεταβάλλουσι προϊόνται λογικῆς ἀναλύσεως εἰς αὐτοτελεῖς ὄντοτητας ἐκ τῶν προτέρων δεδομέναις. Καὶ δὴ τὸ σφάλμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται ἐνισχυόμενον ὑπό τινος ἀντιφάσεως, ^{πάντας} ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν παλαιοτέραν ἐκείνην θεωρίαν τῆς γνώσεως, ^{πάντας} ἔσχεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅρθιολογικὴν ἀπόχρωσιν.

•Η γνωστική θεωρία αὗτη μετήνεγκεν εὑθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λογικῆς ἀναλύσεως ἐπιτευχθεῖσαν ἔννοιαν τῆς γνώσεως, ὡς μιᾶς ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου ἀπορρεούσῃς καὶ πρὸς τὰντικείμενα οἷονεὶ ἀπευθυνομένης ἐνεργείας, ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως, καὶ ὑπέλαβε κατ' ἀκολουθίαν τὸ μὲν ὑποκείμενον ὡς τὸ μόνον ἀρχικῶς δεδομένον, τὰ δὲ ἀντικείμενα ἃς προϊόντα δι' ἴδιαιτέρας τινὸς μνάμεως ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου ἀπορρέοντα, εἴτε ὡς περιεχόμενον τοῦ ὑποκειμένου, ὅπερ, διά

τίνος ἐν τῇ τελικῇ αὐτῆς ἀναλύσει ἀνερμηνεύτου ἀναγκαιότητος, ἐπιβάλλεται εἰς αὐτό. Ἡ ἀποφίσ αὕτη τῆς σκέψεως εἶναι μὲν καθ' ἔχοντήν δικαιολογημένη, ἀντιστρατεύεται δημοσ ορός τε τὴν ψυχολογικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐμπειρίαν. Πρὸς μὲν τὴν ψυχολογικήν, διότι ἐν τῇ ἐξελέξει τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως,—διότι μαρτυροῦσι πάντα τὰ σχετικὰ τεκμήρια,—ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀντικειμένου προηκεῖται τῆς τοῦ ὑποκειμένου, πρὸς δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐμπειρίαν, διότι, διότι δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ πληθύνος ὅλης ἴστορικῶν μαρτυρίων, ή γνῶσις ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀντικειμενικῶν φαινομένων τῆς φύσεως ἀνεπτύχθη σχετικῶς βραδέως, ὅτε δηλαδὴ ἐγένετο ἡ μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου πλήρης διάφυση.

Ἐκ τοῦ ἴσχυρισμοῦ τούτου, ὅτι τὸ περιεχόμενον τῶν παιδαγωγῶν εἶναι ἀρχικῶς ἐν ταῦτῷ παιδάστιαις καὶ ἀντικειμένον, συνάγουσι τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὐδεὶς ὑπάρχει ἀνέγκαιη νὰ παιδιᾶξθωμεν ψυχολογικὴν τίνα παιδαγωγὴν ἢ νὰ εροισθων τῆς λογικῆς ἀπόδειξιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν παιδαστικῶν, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ ἀντικειμενικότης αὐτοῦ τυγχάνει ἐκ τῶν προτέρων δεδομένη. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐμπένονται ἐν τῇ πλάνῃ αὐτῶν διασχυριζόμενοι, ὅτι ἡ ἀντίληψις τῆς εἰρημένης ἀντικειμενικότητος ἀπορρέει ἐκ τίνος ἐνέργειας τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου, ὥπερ λαμβάνεται ἐν ταῦτῷ συνειδήσιμη ἐντοῦ καὶ τῶν παρὰ τούτου νοοῦμένων πραγμάτων. Ή η γνώμη αὕτη ἀνισχύεται ύπο τῆς παλαιᾶς συγχέσεως τῆς ψυχολογικῆς καὶ τῆς γνωστικῆς θεωρητικῆς ἀρετηρίων, ἡτις εροέρχεται επίλιν ἐκ τῆς συγχέσεως τῶν γεγονότων πρὸς τὰς περὶ αὐτῶν σχετικὰς θεωρίας. Λοθέντος ὅτι, κατὰ γενικὸν κινύνιται, ἡ ψυχολογία δύναται νὰ ἐφιηνεύῃ τὴν παραστατικὴν ἐνέργειαν ὡς μίαν σύνθετην αἰσθητικάτων, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον διηρέει ἕπειταις ἡ θεωρία τῆς γνώσεως νὰ νοῇ τὸ ἀντικείμενον ὡς συγκεκριμένον ἐκ τῶν ὑποκειμενικῶν στοιχείων, εἰς ἡ ἀναλύει αὐτὸν ἡ ψυχολογία. Ὁντως ἡ σύγχυσις αὕτη εἶναι παρομοίως πρὸς ἐπείνην, ἡτις συνήθως γίνεται ἐν τίνι ἔτι μᾶλλον διατελερθεστοῦ βιαθλίδι ἐν τῇ κριτικῇ. Πρόκειται περὶ τῆς συγκεχυμένης ἔννοιας διαθέσεως, καθ' ἣν ἡ ὥλη, ἡ δύναμις καὶ ἄλλαι ἔννοιαι ἐκ τῆς φυσικῆς εἰλικριμέναι εἶναι ἀντικείμενα ἀμέσως δεδομένην ἡ ἴδιοτετες τῶν πραγμάτων. Ἐκεῖνο δ' ἀκριβῶς ὥπερ διακρίνεται τὴν ἀρετηρίαν, ἀφ' ἣς δρμάται ἡ κριτικὴ τῆς γνώσεως, διπλὸν τῆς ἀρετηρίως τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς τῶν φυσικῶν διειστηρῶν εἰνεῖται καὶ ἡ ψυχολογία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι ὑπολαμβίσενται.

πάντοτε τὰ ἔξαγόμενα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως ως δεδομένας ἐκ τῶν προτέρων προϋποθέσεις, ἐνῷ τούναντίον ἡ θεωρία τῆς γνώσεως δφείλει νὰ ἔξετάσῃ κατὰ τίνα τρόπον τὰ ἔξαγόμενα ταῦτα παρεσκευάσθησαν ἐν τῇ προεπιστημονικῇ καὶ ἀρχεγόνῳ νοήσει καὶ ποῖα ἐλατήρια ἐπενήργησαν κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν. Διὸ ἡ θεωρία τῆς γνώσεως δέον ἐν πρώτοις νὰ δρμάται ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν ἀρχεγονωτάτων βαθμίδων τῆς γνώσεως, ἵνα δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ τὰ διάφορα στάδια τῆς ἔξελίξεως ταύτης. 'Αλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀρχικὴν ταύτην γνῶσιν, τὸ ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως δὲν πρέπει νὰ νοηθῇ ως μία ὅντότης, ἢτις εἶνε συγχρόνως ὑποκειμενικὴ παράστασις καὶ ἀντικείμενον, ἀλλ' ὑπλός ως ἀντικείμενον, εἰς ὃ πραγματικῶς ἀνήκουσι μόνον τὰ γνωρίσματα ἐκεῖνα, ὅτινα ἀποδίδονται εἰς αὐτὸν ἐν τῇ παραστάσει. Τὰ προμνημονευθέντα γνωρίσματα ταῦτα εἶνε ὅντως τὸ ἀντικείμενον. Τούτο ὅμως κατ' οὐδένα τρόπον ὄφείλει νὰ νοῆται ὑπό τινος ὑποκειμένου. 'Εννοεῖται οἶκοθεν, ὅτι ἡ κατόπιν διαίρεσις τοῦ ἀντικειμένου τῶν παραστάσεων εἰς ὑποκειμενικὴν παραστατικὴν ἐνέργειαν καὶ ἀντικείμενον παραστάσεως δὲν θὰ ἥδυνατο νὰ συντελεσθῇ, ἐάν μὴ προηγεῖτο ταύτης ποιά τις αὐτοσυναίσθησις τοῦ ὑποκειμένου, ἀπορρέουσα ἐκ τινων συστατικῶν τῆς ἀμέσου ἔμπειρίας στοιχείων, ἢτοι ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ συναισθήματος καὶ τῆς βιουλήσεως. 'Αλλ' ὅσον ἀδιασπάστως καὶ ὅτι συνδέονται τὰ στοιχεῖα ταῦτα πρὸς τὰς παραστάσεις, οὐδέποτε θὰ εἶνε δυνατὸν ν' ἀποτελέσωσι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν ἀντικειμένων γνώσιματα. "Ενεκα τούτου καὶ ἡ ἐνέργεια ἐκείνη τῆς ἔξειλιγμένης γνώσεως, ἢτις, αὐτοτελῆ τινα στοιχεῖα ἀπὸ τοῦ ἀρχετύπου ἀντικειμένου ἀποσπῶσα, ἀποδίδει αὐτὰ εἰς τὸ ὑποκείμενον, δὲν δύναται ἐπίσης νὰ θεωρηθῇ ως ἀρχική. Αὕτη δύναται νὰ ὑπάρχῃ μόνον ἐπὶ τῶν αὐτοτελῶν βάσεων τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ἢτις ἐνταῦθα ἐπιβοηθεῖ τὰ ἐλατήρια ἐκεῖνα, τὰ προκαλοῦντα τὸν χωρισμὸν τῶν ὑποκειμενικῶν παραγόντων ἀπὸ τοῦ ἀρχεγόνου ἀντικειμένου τῶν παραστάσεων.

2. Περὶ τῆς ἀρχεγόνου καὶ τῆς ἔξειλιγμένης γνώσεως.

Ἡ γνῶσις ἐν ἀρχῇ τῆς γενέσεως αὐτῆς ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ τὸ ὑποκείμενον τοῦ ἀντικειμένου, λαμβάνει ὅμως ἔξειλισσομένη τὸν τύπον ἐσκεμμένης γνώσεως, δυναμένης γὰρ κατανοῆται μεταξὺ τῆς παραστάσεως καὶ τοῦ ἐν τῇ πορε-

στάσει ἀντικειμένοντος ὑφρισταμένην διαφοροδάν. Ἐπάνοδός τις εἰς τὴν πρωτογόνον βαθμίδα τῆς γνώσεως εἶναι ἀδύνατος. Ἐν τούτοις ἐν τῇ δικαιολογημένῃ αὐτῆς πεποιθήσει περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν πρωτογόνον βαθμίδα ταύτην πλανᾶται ἡ συνήθης φιλοσοφία μὴ λαμβάνοντα ποσῶς ὑπὸ δψιν τὸ παρελθόν. Αὕτη θεωρεῖ ὡς ἀρχέγονον τὴν ἥδη ἔξειλιγμένην αὐτῆς ἀφετηρίαν δισχυριζομένην, ὅτι οὐδεμία ὑπῆρξε ποτε πλήρης ἐνότης τῆς ονομασίας πρὸς τὸ εἶναι, ἀντὶ νὰ λαμβάνῃ πρὸς ὀφθαλμῶν, ὅτι μὲν ἐνότης αὕτη ἦτο μὲν ἀρχικὸς δεδομένη, ἀλλ' ὅτι διὰ τὴν προτιγγιένην νόησιν ἀπωλέσθη ἐξ ὀλοκλήρου. Τὸ πρῶτην σφράγια, ὅπερ εργοπίτει ἐν τῆς ἀργυρομένης ταύτης διακρίσεως τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ τῆς παραστάσεως, ἔγκειται ἐν τούτῳ, ἵνε τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ παράστασις μεταβάλλονται εἰς δύο ἀτέλληλον ἀνεξαρτήτους ὄντες τητατας, αἵτινες κατὰ τοιούτον τρόπον ἀντιτάσσονται πρὸς ἀλλήλας, ὥστε τὸ ἀντικείμενον νὰ δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀνεξαρτήτως τῆς παραστάσεως καὶ ἡ παράστασις ἀνεξαρτήτως τοῦ πρὸς ὃ ὀπειθίνεται ἀντικειμένου. Τὸ σφράγιο τοῦτο αἴρεται ἡμι μὲν ὡς κατανοηθῆ ὅτι ἡ προμητημένη θεῖσι φιλοσοφίῃ αὕτη ἀντεκτίφει τῶν πριγμάτων παρήχθη ἐπὶ τῇ βίσσαι τοῦ χωρισμοῦ τῶν διαφόρων χαρακτηριστικῶν στοιχείων, ὅπερ ἀρχικὸς ἐμπεριέχονται εἰς τὸ ἔνιοτον ἀντικείμενον τῆς παραστάσεως. Λιότι ἡ νόησις δύναται πάντοτε νὰ προβείνῃ εἰς ἀργοτυμένας ἀναλύσεις. Άν ἀναλύσεις ὅμιος ἀποδεικνύουσι τὴν μεταξὺ τῶν ἀντικειμένων ἐνυπάρχουσιν διαφορὰν τότε μόνον, ἵνεν εἶναι δυνατόν, ὅποιόν τὰ προϊόντα τῆς ἀργυρομένης ταύτης ἀναλύσεως εἶναι πεχοτρισμένα ἢ τοιλάχιστον δύνανται νὰ χρονισθῶσιν ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐποπτείᾳ. Ιδίην τοῦτο δὲν εμπιστεύεται ἐν τῇ παρούσῃ περιστώσει. Τὸ ἀντικείμενον οὐδέποτε χρωμέται ἀπὸ τῆς παραστάσεως οὐδὲ ἡ παράστασις ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου. Λανιάμεθα νὰ ὑποθέσουμεν, ὅτι ὑπάρχουσιν ἀντικείμενα, ἂν δὲν ἀντιλαμβανόμεθα κατὰ ταύτην ἡ ἕμεντη τὴν στιγμήν, ἀντικείμενα, ἥτινα δὲν γίνονται ἀντιληπτὰ παρ' οὐδεμίᾳς συννοήσεως. Ἀλλ' ἐν τῇ προστολέσει τῆς ὑπέρβεστης τοιούτου ἀντικειμένων προσδίδομεν εἰς αὐτὰ οἷονεις ἐκ τῶν πρωτέρων ἴδιοτητας παρεμφερεῖς πρὸς τὰς τῶν ἀντικειμένων τῶν παραστάσεων. Πάτεσθης οὐδέποτε δινάμεθα ν' αριστερώμεν ἀπό τινος παραστάσεως τὴν ἴδιοτηταν αὐτῆς ὡς ἀντικειμένου. Βεβιασθεὶς δύναται αὕτη νὰ μὴ ἀναφέρεται ἀμέσως εἰς τὰ παρὸν ἀντικείμενον, ἢ μᾶλλον δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐν ἕμεντη παραστάσει ἡ ποέψις, ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ παρεμφερόμενον ἀντικείμενον δὲν εἶναι παρόν. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐν

τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς ἀντιλήψεως αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ὅποιαν ἡ ὑπαρξίας τῶν ἀντικειμένων στηρίζεται ἐπὶ τῶν παραστάσεων, οὕτως ὥστε μόνον διὰ λογικῆς ἀφαιρέσεως νὰ δυνάμεθα ν' ἀποσπῶμεν ἀπὸ τούτων τὰντικείμενα.

Ἄναπόδραστος εἶνε ἄλλη τις πλάνη, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς μεταβολῆς τῶν προϊόντων τῆς ἀφηρημένης σκέψεως εἰς πραγματικά, ἐκ τῶν προτέρων δεδομένα γεγονότα. Ἐὰν οὖδεμία ὑφίσταται μεταξὺ ἀντικειμένου καὶ παραστάσεως ἀρχικὴ ἐνότης, δέον ἐν τῷ ἀντικειμένῳ καὶ τῇ παραστάσει νὰ ὑπάρχωσιν ἵδια χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ἅτινα νὰ ἔγγυῶνται περὶ τῆς μεταξὺ ἀμφοτέρων ὑφίσταμένιας πραγματικῆς σχέσεως, νὰ ἔγγυῶνται ἐν ἄλλοις λέξεσιν, ὅτι ἡ παράστασις ἢ τοῦλάχιστον τινὲς τῶν ἰδιοτήτων ταύτης σχετίζονται πρὸς τὸ ἀντικείμενον· ὅτι τοῦτο ἢ τοῦλάχιστον τιγά τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων αὐτοῦ δμοιάζουσι πρὸς τὴν παράστασιν. Κατὰ τίνα ὅμως τρόπον τοιαύτη τις ἔγγύησις εἶνε δυνατὸν νὰ δοθῇ; Ἡ θεωρία τῆς γνώσεως, μετὰ πλείστας ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου ματαίας ἐρεύνας, ἀναγκάζεται νὰ δμολογήσῃ ἐν τέλει τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς. Ἄμα ὡς παραδεχθῶμεν, ὅτι ὀντικείμενον καὶ παράστασις εἶνε ἀρχικῶς δύο ἐν τῇ πραγματικότητι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ ἄλληλων δυντότητες, δὲν θὰ εἶνε πλέον εἰς ἡμᾶς δυνατὸν ν' ἀγώμεθα ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἐτέραν, ἀν καὶ ἡ σταθερὴ σχέσις τῶν ἡμετέρων παραστάσεων πρὸς τὰντικείμενα καὶ τῶν ἀντικειμένων πρὸς τὰς παραστάσεις ἀπαιτεῖ διαρκῶς τοῦτο. Ἡ δριστικὴ δμολογία τῆς ἀδυναμίας πρὸς εὔρεσιν σχέσεως τινος συνδεούσης τὸ γνωστότατον εἰς ἡμᾶς γεγονός τῶν παραστάσεων πρός τι ἀντικείμενον, περὶ οὗ οὐδὲ τὴν ἔλαχίστην ἔχομεν γνῶσιν, καταφαίνεται ἐν τῷ φανταστικῷ ἐκείνῳ δημιουργήματι, ὅπερ καλεῖται «δύτως δύν». Ἔναντι τῆς ἐστερημένης ἀντικειμένου παραστάσεως τιαύτης ἴσταται ἀντιμέτωπος ὃς συμπλήρωμα αὐτῆς ἡ ἔννοια ἀντικειμένου τινός, ὅπερ οὐδέποτε δύναται νὰ γίνῃ παράστασις. Ἐν τούτοις δὲ τερατώδης χαρακτήρος ἀμφοτέρων τῶν ἔννοιῶν τούτων ἀποδεικνύει καταφανέστατα, ὅτι ἡ ἀνευ ἀντικειμένου παράστασις καὶ τὸ ἀνευ παραστάσεως ἀντικείμενον ὁφείλουσι πάντως νὰ συνδέωνται διά τινος σχέσεως, ἐπειδὴ ἡ παράστασις εἶνε μὲν καθόλου διάφορος τοῦ ἀντικειμένου, ἀλλ ὁφείλει νὰ ὑποδηλοῖ κατά τινα τρόπον τὸ ἀντικείμενον. Τίλη παραδοχὴν ὅμως τοῦ δυνατοῦ τῆς ὑποδηλώσεως ταύτης δὲν στηρίζουσιν ἀκριβῶς εἰμὴ ἐπὶ τοῦ ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνωρισμάτοῦ ἀντικειμένου ἀνήκει ἀρχικῶς εἰς τὴν παράστασιν. Ὁθεν ἡ

τοιαῦτα παραδεχομένη φιλοσοφία ἐπινιαπίπτει ἀσυνειδήτως εἰς τὴν ἀπλοϊκὴν βαθύτερην τῆς γνώσεως. "Ἄν δὲ τιμόρησῃ τὰς παρ' αὐτῆς γενομένας διαιρίσεις, τότε τὸ «δυτικός δύναμις» μεταβάλλεται εἰς αἰτίαν τῶν ἡμετέρων παραστάσεων. Όποια σύγχυσις ἀσυν-αρμόστων πρὸς ἄλληλας ἴδεδον! Ἡ σχέσις μεταξὺ αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος προϋποθέτει ἀναγκαῖως τὴν σύνδεσιν διμοιρόδρομων μερῶν ἐνὸς συνόλου τῆς ἐμπειρίας καὶ οὐχὶ τὴν συναφὴν μεταξὺ πλήρως ἀνομοίων ἐννοιῶν, ἐξ ὃν διὰ μίαν εὑρίσκεται ἡ περὶ τὰ δύο τῆς ἐμπειρίας. Τοιουτορόπως ἐννοοῦμεν τὸν λόγον, δι' ὃν αὖτοι τοιούτου ἀσυμβίβαστου συμφυλιοῦ ἐννοιῶν εὑρίσκομενοι οἱ φιλόσοφοι προτιμῶσι νὰ ὑψιζοῦνται ἐν ταῖς θεωρίαις αὐτῶν ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς παραστάσεως καὶ νὰ σεννιφαίνονται τὸ σύστημά των μὲ τὴν ὑποκειμένην ταύτην παράστασιν. Εἴρηται διὸ τὸ γενικὸν εὔρος τῆς ὑποκειμενικῆς μόνον διαμορφώσεως τῶν παραστάσεων ἀναγνωρίζεται ὃς πρὸς πάντα τὰ νοοῦντα ὑποκειμένα, ὃς συμβιαίνει τοῦτο ἵδη παρὰ τῷ φιλοσόφῳ Berkeley, οὐ διὸ διὸν διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ἀντικειμένου, ἀντὶ νὰ θεωρῇται ὃς ἐνέργεια ἀγνώστου τυνὸς ἔντος ἐνεὶ τοῦ ὑποκειμένου, νοεῖται μᾶλλον ὃς ἐνέργεια τῆς νοήσεως τοῦ ὑποκειμένου, παθῶς συμβιαίνει παρὰ τῷ Fichte, οὐ ἐνότης τῆς παραστάσεως γίνεται τοῦλάχιστον αἰσθητή, παρ' οἷαν δίποτε τῆς κοινῆς φιλοσοφίας ἐνστιστον. Λιδὸς δὲν οὐκ εἶναι δρθοτέρα η βεβιασμένη, ἀλλὰ τοῦλάχιστον καὶ οὐδὲν ἐλευθέρης ἀντιράσσεων λύσις αὕτη τοῦ προβλήματος, οὐδὲν τις νομίζειν, ὅτι δύναται νὰ προσπελάσῃ πρὸς τινὰ ἐμπειρικὴν ἀφετηθεῖσαν ἐποπτεύεις, ουναγάγῃ ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «Ἐγώ», κοινῆς οὐσίης εἰς πάντα τὰ ὑποκειμένα, τὸ συμπέρασμα, ὅτι πᾶσα αἱ συνειδήσεις ἔχουσι κοινὸν περιεχόμενον. Δὲν οὐκ εἶναι, λέγομεν, η λύσις αὕτη δρθοτέρα, διότι πρῶτον μὲν οὐ πρὸς πάντα τὰ ὑποκειμένα κοινὴ παράστασις δὲν εἶναι ισοδύναμος πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ ὑποκειμένου παραστατικόν ἀντικειμένον, δεύτερον δὲ διότι τοιοῦτος τις ἀφηγημένος παθορισμὸς τῶν ἐννοιῶν οὐδαμῶς λύει τὸ συγκεκριμένον πρόβλημα τῆς διαρροᾶς, ητὶς ὑπάρχει μεταξὺ τῶν ὑποκειμενικῶν παραστάσεων καὶ ἐκείνων, αἵτινες γενικῶς θεωροῦνται ὡς ἀντικειμενικαί. Οὐ ἐν λόγῳ ἀφροδιμένος τῶν ἐννοιῶν παθορισμὸς καθιστᾶται ἀκαταλήπτους τὰς πραγματικὰς τοῦ προβλήματος τούτου λύσεις, εἰς ἃς διηγεῖται, καί τις ἔνστετε ἐσφριλμένως, — προσβιαίνει οὐ ἐμπειρικὴ ἡμῖν την γνῶσιν, διότι οὗτος συμπληρωθεῖται ἔστιν ὅτε καὶ ὑπὸ τινὸς παραδόξου διαπιθήσεως, δυνάμει τῆς ὑπολειπούσας οἱ φιλόσοφοι διαχωρίζουσι τὰς ἰδιότητας ἑκάστου ὑποκειμένου, ὃς τοῦτο ἔχει κοινὰς πρὸς

ἄλλα υποκείμενα, ἀπὸ τῶν ἴδιοτήτων, αἵτινες ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς αὐτό. Οὐδαμῶς δὲ προάγεται ἡ λύσις τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, ἐὰν ἀντικαταστήσωμεν τὴν ἀφηρημένην ταύτην τοῦ Fichte θεωρίαν διά τινων ψυχολογικῶν ἐπικουρικῶν ἐννοιῶν, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὑπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ συναισθήματος τοῦ συνδεομένου πρὸς τὰ πράγματα, ἢ διὰ τῆς ἐννοίας μιᾶς ἐκ τοῦ ἔνδον κόσμου προεκβαλλομένης ἐνεργείας. Ἐπειδὴ δὲ ἀποκρῶν λόγος τῶν ἐπικουρικῶν τούτων ἐννοιῶν εἶνε ὅτι τὸ υποκείμενον κρούπτοθέτει τὴν ὑπαρξίην ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τούτου ἀντικειμένων, δὲν δεικνύουσι πᾶσαι αἱ ἐννοιαὶ αὗται καταφανῇ ψυχολογικὰ γεγονότα, ἀλλ' ἀπλὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας, διὸ δὲ ἡ ὑπερβατικὴ ἐκείνη ἀντίληψις λαμβάνει ἐμπειρικὸν χαρακτῆρα. Ἐκεῖ δὲ ἔνθα ἐπιχειροῦσιν οἱ φιλόσοφοι, ἵνα τὴν ἀποδεκτὴν γενομένην ἀντικειμενικότητα τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως στηρίξωσιν ἐπὶ λογικῶν βάσεων, τὰ προμηνύμονευθέντα φιλοσοφικὰ οἰκοδομήματα εἰσέρχονται μοιραίως εἰς τὴν σφαῖραν τῆς αὐθαιρέτου θεωρητικῆς ψυχολογίας, ἥτις δὲν εἶνε σύμφωνος οὔτε πρὸς τὴν πραγματικὴν ψυχολογικὴν ἐμπειρίαν, οὔτε πρὸς τὸ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ισχύον κριτήριον ἀντικειμενικοῦ κύρους.

Εἰς τὴν θεωρητικὴν ψυχολογίαν ταύτην ὀφείλεται πρὸ παντὸς ἡ πολλάκις ἐπαναληφθεῖσα γνώμη, ὅτι ἡ πρώτη ἀφορμὴ πρὸς κατανόησιν τῆς ἀντικειμενικότητος τῶν παραστάσεων ὀφείλεται εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, εἰς ὃς ἀποκαλύπτονται ἐλατήρια ὅμοια πρὸς ἐκεῖνα, ἀπερ εἶνε ἡ αἰτία τῶν ἴδιων ἡμῶν πράξεων. Καὶ ἐν ᾧ ὅμως περιπτώσει ὑποτεθῆ, ὅτι ἡ ἀρχέγονος νόησις θὰ ἡδύνατό ποτε νὰ προβῇ εἰς παροιμίας σκέψεις,—τοῦθ' ὑπερ διόλου δὲν φαίνεται πιθανόν,—τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα δὲν θὰ ἥτο δυνατὸν νὰ συναχθῇ παρὰ μόνον ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν, ὅτι ὑπῆρχεν ἥδη ἐκ τῶν προτέρων ἡ παράστασις ἐνὸς ἔξωτεροῦ κόσμου, ὅστις θὰ ἥτο διάφορος τοῦ υποκειμένου.

Ἐπίσης ἡ ἐπιστήμη θεωρεῖ πάντοτε τὴν συμφωνίαν, τὴν ὑφισταμένην ἐν τῇ μαρτυρίᾳ πολλῶν ἀνθρώπων, ὡς δευτερεύον κριτήριον τῆς ἀληθείας, ὅπερ τότε μόνον δύναται νὰ λάβῃ σημασίαν τινά, ὅταν, μὴ δυνάμενοι νὰ προβῶμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι εἰς παρατηρήσεις, περιερχόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ στηριζόμεθα ἐπὶ ἀλλοτρίων¹. Τοιουτορόπως εἰς πάσας τὰς μνημονευθείσας

1. Πρβλ. τὰς σχετικάς μου μελέτας «Über naïven und kritischen Realismus, Phil. Stud. XII καὶ ἐφεξῆς καὶ XIII, σελ. 1 καὶ ἐπέκεινα, «Ως πρὸς τὸ ἀνωτέρω θέμα προβλ. ἴδιως XIII, σελ. 357 καὶ ἐφεξῆς».

ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ λόγοις τοῦ προβλήματος τῆς γνῶσεως ἐνυπάρχει ἡ κοινὴ πλάνη, ὅτι αὐτοὶ ἀφοροῦνται ἀπὸ τοῦ ἔξειλιγμένου τύπου τῆς νοήσεως, ὃν θεωροῦσιν ὡς προὔποθεσιν αὐτῆς ταύτης τῆς νοήσεως. Λέν συνάμεθα δμος νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἡ εἰς προηγμένην ἥδη βαθὺδα ἔξειλίξεως εὑρισκομένη νόησις θὰ ἥδυνατο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πρωτογόνον αὐτῆς κατάστασιν. Ὁ φρέσκοις δὲ γάλακτοῖς τῷν ἐκπλίγωσιν δύο δρῶν ἀπὸ τῆς ἔξειλιγμένης νοήσεως, οἵτινες δέον νὰ χρησιμεύσωσιν ὃς βάσεις κάστης Θεορίας, ἀφορῶσις εἰς τὴν σχέσιν τοῦ νοοῦντος μποκειμένου πρὸς τὸ νοούμενον ἀντικείμενον. Ὁ πρῶτος ἔγκειται εἰς τὸ διτι πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν πᾶσαν σύγχυσιν τῶν ἔξειλιγμένων ἐννοιῶν πρὸς τὰς ἀρχεγόνους παραστάσεις. (1) Νεί-
τροις ἴσταιτε νὰ ἔχωμεν σεάντοτε συνείδησιν τῶν ἀλατηρίων,
ἀνταπροσύνουσι τὴν σπέρματα, διεώς προβαλλεῖ εἰς διανερ-
σεις, καὶ νὰ λαμβάνωμεν ἀπὸ τῶν ἀλατηρίων τούτων τὴν
ἀφετηρίαν, ἐπεὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ἔλεγχεται ἡ σφραγματική
σημασία τῶν διανερίσεων τούτων.

Λιὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ εργάτου τῶν ἀνωτέρω δρῶν τίθενται ἐπικοδὸν πᾶσαι αἱ κοινούθεορίαι ἐκεῖναι, οἵτινες εἰς τὸ γνώ-
ρισμα τῆς ἔξειλιγμένης νοήσεως ἀνεοδίδουσι σημασίαν ἀρχεγό-
νου πραγματικότητος, ὃς ἐπὶ παραδείγματι ὁ ἀντικειμενικὸς
πραγματισμὸς (objektiver Realismus), διτις θεωρεῖται αὐτὸ τὸ
μποκειμένον ὡς δι' αὐτικειμενικὸν χαρακτηριστικὸν γνωμονί-
των διακρινόμενον ἀντικείμενον μεταξὺ ἄλλων ἀντικειμένων, καὶ
ἡ ὑποκειμενικὴ ἰδεαλογία (Subjektiver Idealismus), δι' ἣν ἰσχύει
τοῦντον μόνον τὸ νοοῦν μετακείμενον, οἵτινες ὅπερε τάντικε-
μενοι μεταβιάζονται δι' αὐτὴν εἰς ἀπλᾶς τοῦ μποκειμένου τούτου
πτυχιακὰς ἐνεργειας. Έπεισης δὲ ἀντιστρέπεται πατέ τὸν ἀντι-
τέρω δρῶν καὶ ἡ ὑπὸ μποκειμενικὸν τύπον ἐπιχειρηθεῖσα σύνδεσις
ἀμφοτέρων τῶν μνημονεύσαντων σημείων. Λιότι ἡ μποκειμενικὴ
Θεορία τῆς γνῶσεως εἶνε ἀντικειμενικὸς πραγματισμός, ὡρ' ὅσον
παραδέχεται τὴν μητρότηταν ὅντος τενὸς ἀνεξιρτήτου τῶν παρε-
στάσεων· δύναται δὲ αὕτη νὰ χαριστηρισθῇ ὡς ὑποκειμενικὴ
ἰδεαλογία ἐφ' ὅσον σχετίζεται πάσιν νόησιν οὐχὶ πρὸς τὸ ἀνεξιρ-
τήτως τῶν παραστάσεων μητρούμενον τοῦτο ὅν, ἀλλὰ πρὸς τὰς
παραστάσεις τῶν ἀντικειμένων, ὃς θεωρεῖ ὡς τὸν φρανομενικὸν
τοῦ μποκειμένου αἴσμαν. Τοιαῦτα φιλοσοφικὰ οἰκοδομήματα δη-
μιουργοῦσσα ἡ μποκειμενικὴ αὕτη Θεορία τῆς γνῶσεως ἐπολουθεῖ
τὴν ὅδὸν τῆς μποκειμενικῆς ἰδεαλογίας. Εἰ τῶν προύποθεσεων
τοῦ ἀντικειμενικοῦ πραγματισμοῦ διετίχησε μόνον ἐκεῖνην,

ἀρκεῖ, οὐα καταστήσῃ ἀμφίβολον τὴν ἀπὸ τῆς ὑποκειμενικῆς διαμορφώσεως τῶν ἔννοιῶν ἀπορρέουσαν γνῶσιν, δεδομένου ὅντος, ότι ἡ γνῶσις αὕτη δὲν δύναται νῦν ἀναφέρεται εἰς ἄγνωστα πραγματικὰ ἀντικείμενα, ἀλλ' εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν κόσμον τῶν φαινομένων.

Ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ δευτέρου ὕρου δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν ὁδόν, ἣν κατὰ τὴν μελέτην τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως δέονταν ν' ἀκολουθήσωμεν πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεων καὶ σφαλμάτων. Ἐν πρώτοις ἔδω ἔγείρεται τὸ ζήτημα, διότε ἀφορᾷ εἰς τὰ λογικὰ ἔλατηρια, ἀτινα προκαλοῦσι τὴν ἀνάλυσιν ἔκεινην τοῦ ἀρχικοῦ ἀντικειμένου τῆς παραστάσεως εἰς ἀντικειμενικὴν καὶ ὑποκειμενικὴν παράστασιν. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀνήκει καὶ ἡ μελέτη τῆς λογικῆς ἀξίας τῶν ἔλατηρῶν τούτων καὶ τῶν συνεπειῶν, αἵτινες δύνανται νὰ προκύψωσιν ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνῶσιν ἡμῶν, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν πραγματικότητα.

3. Περὶ τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως.

Οἱ παράγοντες, οἱ συνεπαγόμενοι τὴν διάκρισιν τοῦ νοοῦντος ὑποκειμένου ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων συνταυτίζονται πλήθως πρὸς ἔκεινους, οἵτινες παρέσχον ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀρχικῶς ἔνιαίου περιεχομένου τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. Συνεπίᾳ τῆς ἀναλύσεως ταύτης παρέλαβεν εἰς ἑαυτὴν ἡ παράστασις πάντα τὰ στοιχεῖα ἔκεινα, ἀπερῶς δεδομένα παρέχονται δημοσίευσι, δηλαδὴ οὔτε δημιουργοῦνται οὔτε μεταβάλλονται. Εἰς τὴν βούλησιν ὅμως ἡ τὸ συναίσθημα ἀνήκει ἡ ὅψις ἔκεινη τοῦ περιεχομένου τῆς συνειδήσεως, ἥτις σχετίζεται πρός τινα ὑποκειμενικὴν ἐνέργειαν καὶ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν, ἢν ἡ ἐνέργεια αὕτη ἔξασκε ἐφ' ἡμᾶς. Ἡ αἵτία τῆς διαφορᾶς ταύτης ἔγκειται μόνον ἐν τούτῳ, ὅτι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα φέρονται τῷ ὅντι τὸν διπλοῦν χαρακτῆρα τούτον. Δηλαδὴ ἀφ' ἐνδεικόμενον εἰς ἄλληλους χάρακταν τινὰ φαινομένων, ἥτις ἐκ τῶν προτέρων δίδεται εἰς ἡμᾶς, ἀφ' ἐτέρου δὲ δυνάμεθα ν' ἀντιδρῶμεν πρὸς τὴν ἄλληλους χάρακταν ταύτην. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀκριβῶς στηρίζεται ἡ ὑπόθεσις ἔκεινη, ἥτις ἀποδίδει πραγματικὴν οημασίαν κυριαρχούμενην μεταξὺ τοῦ παριστάναι καὶ τοῦ βούλεσθαι, καὶ ἥτις θεωρεῖ τὸ μὲν παριστάναι ὡς παθητικὴν κατάστασιν, καθ' ἓντος ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διατελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος ἔξωτερην ἐπιδράσεων, τὸ δὲ βούλεσθαι ὡς μίαν πρὸς τὴν παθητικὴν κατάστασιν ταύτην ἀντιδρῶσαν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς, δι' ἣν τὸ ἡμέτερον «Ἐγὼ» ἀπο-

Σύστημα Φιλοσοφίας